

Produkce Landfrasovy tiskárny a nakladatelství v 19. století*PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D. | Muzeum Jindřichohradecka*

Jindřichohradecká Landfrasova tiskárna a její tiskařský a nakladatelský program byl postaven na zvýšeném zájmu o tištěnou knihu mezi širokými lidovými vrstvami. Jádro její produkce tvořily tituly náboženské, vzdělávací a zábavné literatury. Kromě přetisků osvědčených titulů z předchozích staletí zahájil Alois Josef Landfras ve dvacátých a třicátých letech 19. století spolupráci se soudobými autory v oblasti náboženské literatury a modlitebních knih, světské zábavné literatury a literatury vzdělávací. Snahu o vydávání a tisk periodik, která se datuje k modernizaci podniku v roce 1844, plně zúročil až v roce 1871 zavedením úspěšného regionálního týdeníku *Ohlas od Nežárky*. Produkci doplňovaly finančně dostupné kramářské tisky a příležitostné tisky. Významnou část produkce tiskárny tvořil tisk na objednávku pro místní instituce a organizace.

Čtenářství v Sobotce v polovině 19. století - čtenáři a majitelé knihoven*Karol Bílek, prom. hist. | Památník národního písemnictví, Praha*

Příspěvek se zabývá kulturní tradicí města Sobotky kolem první poloviny 19. století. Ukazuje návaznost na dřívější kulturní tradice a soustřeďuje se na stopy po knihovnách a čtenářích ve městě i okolí. Vyzvedá zvláště obrozeneckou činnost některých známých kněží, kteří vlastnili velké knihovny (A. Marek, F. Vetešník, D. Šimůnek). Představuje i majitele soukromé knihovny - drobného měšťana a působení četby a předčítání novin na široké vrstvy lidu. Na závěr upozorňuje na převzetí kulturní tradice studenty po polovině 19. století.

Viněty v českých knižních kalendářích*PhDr. Zdeňka Bosáková | Národní knihovna, Praha*

Viněty jsou základní ilustrací v knižních kalendářích, byly umístěny na 12 stranách kalendářové části nad výčtem dnů v měsíci. V některých případech, hlavně se to týká kalendářů z počátku 19. století a židovských kalendářů, byly dokonce ilustrací jedinou. Náměty vinět se značně liší a to bez ohledu na zaměření konkrétních kalendářů. Nejčastějšími náměty vinět byly v konkrétních měsících vykonávané činnosti nebo oblíbená zábava, dále měsíční znamení, výjevy z bible, veduty a výjevy z české historie.

Knihnosičství na Litvě v 2. polovině 19. století a jeho přínos k vytvoření moderního litevského národa*Mgr. Jindřich Čeladín | Muzeum hlavního města Prahy, Praha*

Po utlumení polsko-litevského povstání v letech 1863–1864 začala nová represivní ruská politika. Jejím primárním cílem bylo potlačit jakékoliv ideje polského-litevského státu a zároveň za každou cenu nastolit ruské pořádky. Mělo dojít k odstranění polštiny z veřejného života (litevština v té době nebyla ve státních službách používána vůbec), k zákazu působení osob polského a litevského původu ve státních službách, omezení vlivu katolické církve, šíření pravoslaví, podpoře ruské kolonizace a ruského školství, k zákazu tisku litevských publikací či případnému nahrazení latinky ruskou graždankou. Katolická církev v čele se žemaitským biskupem Motiejusem Valančiusem se připojila k tiché opozici proti ruské říši.

Valančius už v roce 1867 zorganizoval tisk litevských knih v Prusku – zároveň založil tajnou organizaci, která pašovala a šířila knihy na Litvu. Díky němu se utvořil základ nového litevského národního hnutí: tvorba národního písemnictví, zakládání tajných litevských škol a posílení pozice litevštiny v církvi. V osmdesátých letech se přidal periodický tisk a amatérská kulturní činnost, jako byly například chóry. Zprvu rolnický a duchovní charakter litevského národního obrození nebyl obrácen pouze proti rusifikačním snahám, ale i proti polonizaci v etnickém i politickém významu. Epocha knihnosičství na Litvě mezi léty 1867 až 1904 měla zásadní význam při formování moderního litevského národa. Především díky němu se na počátku 20. století stalo národní hnutí Litevců také subjektem politického jednání.

Z periferie do centra. Révaiovci, rodina knihkupců a vydavatelův

Doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, Ph.D. | Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov

Príspevok je venovaný postupnému budovaniu kníhkupceckého obchodu, prešovského rodinného podniku bratov Révaiovcov, neskôr tiež vydavateľstva, ktoré sa v závere 19. a na začiatku 20. storočia zaradilo medzi najväčšie vo vtedajšom Uhorsku. Vydavateľský podnik, už ako akciová spoločnosť so sídlom v Budapešti, postupne zakladal ďalšie pobočky v Mníchove či Viedni. Jeho produkcia bola veľmi pestrá, pričom najmä vydávaním veľkých lexikónov, Pallas Nagy Lexikona a Révai Nagy Lexikona, porovnateľných s Ottovým naučným slovníkom, ovplyvnili veľkú časť populácie strednej Európy. Okrem toho sa venovali širokému spektru odbornej literatúry, beletrie, učebniciam, ale tiež periodickej tlači. Väčšina členov rodiny bola tiež publikačne aktívna, vďaka čomu sa zachovali viaceré originálne, autobiografické pohľady na činnosť všestranne aktívnych a angažovaných kníhkupcov a vydavateľov v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia.

Časopisecká ilustrace - doprovod i konkurent textu

Mgr. Markéta Dlábková, Ph.D. | Národní galerie, Praha

Príspevek se bude věnovat funkcím ilustrace v obrazových časopisech 2. poloviny 19. století (Světobor, Zlatá Praha, Květy ad.) a proměnám ve vztahu obraz-text. Úvodní část stručně postihne zásadní parametry, z nichž relace mezi obrazem a textem v časopisech vycházely – reprodukční techniky a jejich možnosti, obecné pojetí ilustrace v rámci časopisecké struktury či poměr mezi obrazovou a textovou částí listu. Další část se zaměří na dokumentární a reportážní kresby, které tvořily významnou položku v obrazové výbavě časopisů. Na konkrétních příkladech se pokusí ilustrovat, jakými způsoby pracovaly časopisy s těmito druhy obrazového doprovodu, a rovněž to, jak častým jevem byly dezinterpretace či manipulace s obrazem, který pak ve vztahu k textu mohl nabývat zcela jiných než kreslím původně zamýšlených souvislostí. Poslední oddíl se zaměří na časopiseckou prezentaci reprodukcí uměleckých děl a jejich doprovodných komentářů. V pojetí textů doprovázejících reprodukce dominoval narativní aspekt nad oceněním jejich výtvarných hodnot. Často se zde setkáme s literárními či divadelními komparacemi, jež dokládají úzké propojení literatury a umění v kultuře 19. století. Ke smývání hranic mezi obrazem a textem přispívalo také to, že někdy nebylo snadné odlišit, zda dříve vznikla ilustrace nebo její textový doprovod.

Jindřichův Hradec a rodina tiskařů Landfrasů

PhDr. František Fürbach | Muzeum Jindřichohradecka

Společenský život města Jindřichova Hradce v 19. století je velmi úzce spjat s rodem tiskařů Landfrasů. Josef Landfras nejen založil hospodářsky prosperující podnik, ale patřil k nejnvlivnějším jindřichohradeckým měšťanům 1. poloviny 19. století. V jeho odkazu pokračoval syn Alois Landfras, jenž stanul na samém vrcholu měšťanské společnosti, když se stal prvním jindřichohradeckým starostou. Ze společenského postavení pak těžili i syn a vnuk Vilémové, kteří v poslední třetině století rovněž zasedali v městské radě a podíleli se stejně jako jejich předci také na bohatém kulturním a společenském dění Jindřichova Hradce.

Z pozůstalosti Landfrasovy tiskárny v jindřichohradeckém archivu. Zrcadlo doby v rodinné korespondenci

PhDr. Helena Hálová | Státní okresní archiv J. Hradec

Předmětem příspěvku je vytěžení souboru originálů 29 dopisů, uložených ve Státním okresním archivu Jindřichův Hradec ve Sbírce Kulturně historický archiv. Tato sbírka obsahuje dokumenty jiné než pouze úřední provenience, týkající se kromě mnoha jiných témat i významných osobností zdejšího města. Mezi nimi čelné místo zaujímá právě rodina Landfrasova, jejíž členové působili nejen coby majitelé prosperující tiskárny, ale i jako vlastenci, představitelé města, podporovatelé školství, spolků a kultury. Dopisy dávají nahlédnout do zákulisí osudů jednotlivých členů Landfrasovy rodiny a lidí s rodinou spojených (zaměstnanci, spolužáci, přátelé). Nejde o ucelený soubor dopisů, spíše náhodně zachovaný celek. Některé dopisy jsou velmi obsáhlé, jiné zase stručné; také jejich fyzický stav je různý, i když většina vykazuje jen menší poškození. Příspěvek se věnuje celkové komparaci dopisů; tj. uvádí autory a adresáty, vlastní obsah dopisů, dataci. Sleduje souvislosti s dobovým životem v Jindřichově Hradci, událostmi v rodině a v podniku, porovnává jazykovou úroveň a stylistiku, upozorňuje na autorství žen, úroveň gramotnosti, kuriozity. Doplňuje některé méně známé okolnosti z období studia Aloise Landfrasa na univerzitě v Praze. Psaný příspěvek tyto popsané skutečnosti vedle textové části doprovází přehlednou tabulkou všech dopisů s uvedením citovaných místních a osobních jmen.

Budovanie knižného fondu spolku Detvan v Prahe do konca 19. storočia

Mgr. Lukáš Hedmeg | Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov

Počnúc svojím založením v roku 1882 mal spolok Detvan v Prahe intencie rozvíjať výchovno-vzdelávaciu a literárnu činnosť. Vzhľadom na to vyvstala akútna potreba založenia knižnice, ktorá by slúžila všetkým jeho členom. Príspevok svoju pozornosť zameria na založenie a systematické zveľaďovanie knižného fondu od roku 1882 do konca 19. storočia. Primárne sa príspevok bude zaoberať rastom, vnútorným delením a zmenami v štruktúre profilácii knižnice, ako aj úzko súvisiacou výpožičnou činnosťou.

První brněnské litografické dílny a počátky litografie na Moravě*Mgr. Lucie Heilandová | Moravská zemská knihovna, Brno*

Příspěvek bude věnován prosazení se litografie v moravském prostředí a představí první brněnské litografické dílny a jejich produkci. Zatímco v Čechách byly počátky litografie spojené jak s uměleckými kruhy, akademickým prostředím, tak s tiskařským světem, mimo Prahu se na rozšíření litografie podíleli především ambiciózní tiskaři, kteří se tímto způsobem snažili rozšířit svoji produkci. Pozornost bude věnována nejen srovnání počátků litografie v Čechách a na Moravě, ale především prvním litografickým dílnám působícím na Moravě. První litografické dílny v Brně vznikly až v roce 1824, kdy si litografickou dílnu u své tiskárny zřídili nejdříve Trasslerovi a nedlouho po nich i jejich mnohaletý konkurent Johann Gastl. Jak Trasslerovi, tak Gastl viděli v litografii možnost rozšíření své nabídky a víceméně neměli žádné větší umělecké ambice, jak tomu bylo i v případě dalších brněnských litografických dílen vzniklých v polovině 19. století, a litografie na Moravě se tak více než k samostatné umělecké tvorbě vázala k užité grafice, ke knižní a časopisecké produkci. Brněnské tiskárny ani litografické dílny ve většině případů nemohly konkurovat vídeňským tiskařům a litografům, které řada brněnských tiskařů v případě potřeby oslovila či s nimi spolupracovala.

Nakladatelství Jana Otty 1871-1916*Mgr. Svatopluk Herc | Masarykův ústav a Archiv AV ČR; Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha*

Příspěvek představuje historii Ottova nakladatelství od jeho založení v roce 1871 po smrt jeho zakladatele Jana Otty v roce 1916. Jsou ukázány uzlové body jeho vývoje a zároveň je přiblížen ediční profil závodu a vymezen jeho charakter. Otto dokázal vybudovat největší nacionálně český nakladatelský závod vyznačující se univerzálním nakladatelským programem, kterým se snažil obsáhnout veškeré literární potřeby české národní společnosti. V závěru Ottova života se rozmach jeho závodu zastavil a postupně se dostavila stagnace. Nezajištění vhodného nástupce ve vedení podniku a dědické boje vedly v konečném důsledku k pádu této firmy.

Mariazell ve světle poutní tištěné produkce 19. století*PhDr. Markéta Holubová, Ph.D. | Etnologický ústav AV ČR, Praha*

V široké škále tištěné knižní produkce s náboženskou tematikou zaujímaly specifickou roli poutní tisky, jejichž hlavním posláním bylo zvýšení prestiže a slávy poutních míst a posílení propagace poutních kultů mezi věřícími. Příspěvek se zaměří na mariánské poutní místo Mariazell, kde se setkávaly v průběhu 19. století národy habsburského soustátí. Zejména kramářská produkce a vydávané poutní příručky výrazným způsobem rozvíjely tradici zbožných poutí. Poutní písně, které byly zveřejněny v příručkách určených pro potřeby poutníků směřujících do Mariazell, našly ohlas v kramářské produkci a v nejednom případě se staly také součástí písňového repertoáru jiných poutních kultů v českých zemích.

Miesto a význam knižnej kultúry v aktivitách českého slovakofilského hnutia v 19. storočí

Doc. PhDr. Naděžda Juriščinová, Ph.D. | Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov

V pôsobení slovakofilského hnutia, ktoré sa zrodilo v Čechách a na Morave koncom 70. rokov 19. storočia, zohrávala dôležitú úlohu knižná kultúra. Najmä prostredníctvom kníh a článkov v časopisech obeznamovali českí slovakofili širšiu verejnosť s postavením Slovákov v Uhersku a vzbudzovali záujem o rozvíjanie česko-slovenskej vzájomnosti. Významnú úlohu v tejto činnosti zohral národnoobraný a slovakofilský spolok Československá jednota v Prahe, ktorý vznikol 7. mája 1896 a realizoval známu akciu Česká kniha na Slovensko a slovenská kniha do Čiech. V jej rámci boli Slovákom žijúcim v Čiechach zasielané knihy a časopisy, ba i celé knižnice.

Osobní knihovny Národního muzea - cenný zdroj informací k dějinám knižní kultury 19. a počátku 20. století

PhDr. Jaroslava Kašparová, Ph.D. | Knihovna Národního muzea, Praha

Výzkum osobních knižních sbírek v rámci báze Provenio přináší kromě údajů týkajících se vlastnické provenience mj. i cenné informace vztahující se k bibliofilství, čtenářské recepci dané doby a v neposlední řadě také k dějinám knižní vazby a knižních nakladatelství či knižního obchodu. Bázi lze tak sekundárně využít jako významný informační pramen pro výzkum řady dílčích disciplín dějin knižní kultury daného období.

Účetní knihy Zinkovy knihařské dílny jako specifický pramen pro studium knihvazačství v první polovině 19. století

PhDr. Vlastimil Kolda | Státní oblastní archiv, Třeboň

Příslušníci rodiny Zinků provozovali v ČB knihařskou dílnu mezi léty 1728 až 1868. Z činnosti dílny se kromě mnoha knižních vazeb dochovaly také dvě účetní knihy s obchodními záznamy pro roky 1788-1804 a 1817-1868. Jsou jedinečnými prameny se záznamy o klientele dílny, o množství provedených prací a také cenách knihařských prací.

Školní knihovny v 19. století: kontrola, podpora a znovu kontrola

Mgr. Marta Konířová | Muzeum Komenského, Přerov

Rozvoj školních knihoven zřizovaných u škol poskytujících základní vzdělání v 19. století úzce souvisí s rozvojem tohoto typu škol, který nastal po r. 1774, kdy byl vydán Všeobecný školní řád. Ten poprvé označil školství za politikum a deklaroval zájem státu na vzdělání všeho obyvatelstva. Totéž potvrdilo i Politické zřízení školské z r. 1805. První zájem o školní knihovny projevil stát ve 20. letech 19. století dekretem dvorské studijní komise, který okresním školním dozorcům nařídil prohlédnout knihy v školních knihovnách a přiklil jim právo rozhodovat, zda se konkrétní kniha hodí do školní knihovny. Velkou změnu ve školství přinesl školský zákon z r. 1869, který zrušil dozor církve nad školami a převedl ho na stát. V 70. letech 19. století nejprve stát projevil školním knihovnám podporu – v Řádu školním a vyučovacím z r. 1870 byly uvedeny mezi učebnými pomůckami, které by měla mít každá škola, r. 1871 výnos ministerstva kultu a vyučování vybízel ke zřizování školních knihoven

tam, kde ještě nejsou. Následně r. 1875 ministerstvo nařídilo učitelům kontrolovat nově přijímané knihy do školních knihoven a zároveň zpětně prohlédnout všechny již zařazené knihy a nevyhovující vyřadit. O deset let později (1885) pak byla nařízena nová plošná revize všech školních knihoven, která vyvolala značný ohlas nejen v odborných učitelských časopisech, ale také v denním tisku.

České kuchařské knihy a jejich ilustrace v kontextu knižní kultury "dlouhého" 19. století

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D. | Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice

Formování moderních etnických a kulturních identit se v průběhu „dlouhého“ 19. století opíralo v prostředí tzv. nestátních národních společenství o množství atributů, mezi nimiž představuje zvláštní roli také autorská literatura a knižní kultura. V tomto procesu sehrávaly svou faktickou i symbolickou úlohu též kuchařské knihy, jež se rovněž v českých zemích staly zjevným nástrojem etnocentrického i lingvocentrického působení. Příspěvek se v interdisciplinárním přístupu literární historie a studia každodennosti zaměřuje na proměny ilustrací a obrazového doprovodu česky tištěných kuchařských knih, které chápe jako integrální součást dobové knižní kultury a její metajazykové komunikace.

Olomoucký knihkupec a nakladatel Eduard Hölzel

Mgr. Petra Kubíčková | Vědecká knihovna, Olomouc

V letošním roce si připomínáme 200 let od narození olomouckého nakladatele a knihkupce Eduarda Hölzela (1817 – 1885). Tento schopný, aktivní a činorodý podnikatel otevřel již v roce 1844 v Olomouci na Horním náměstí svůj obchod s knihami, uměním a hudebninami, a během několika let si díky své pílì, inteligenci a obratné obchodní strategii vybudoval kvalitní nakladatelskou firmu s pobočkami po celé severní Moravě. Vysokou kvalitou jím produkovaných děl přispěl ke kulturnímu dědictví českých zemí, ale i zemí střední Evropy. Dobré jméno si vydobyl zejména díky odborným publikacím z oborů geografie, botaniky, vlastivědy, historie, díky nesčetným učebnicím, litografiím, mapám a atlasům. Největší úspěch mu přinesl první školní atlas v rakouské monarchii, jenž vytvořil společně s Blaženem Kocemem. E. Hölzel se zapsal hluboce do kulturních dějin Olomouce, i když se jeho firma přestěhovala do Vídně, a i nadále jej s městem, kde začal, pojilo silné pouto. Nakladatelství E. Hölzela funguje ve Vídni dodnes a specializuje se na vydávání školních atlasů a učebnic.

Předehra k přechodu od exklusivního k masovému čtení v Čechách

Dr. Claire Madl | Ústav pro českou literaturu, AV ČR, Praha

Na základě analýzy drah knižních profesionálů a produkce příbramských a jindřichohradeckých tiskáren představí příspěvek hlavní rysy knižního trhu a knižní kultury na konci 18. století, tj. v době založení Landfrasovy tiskárny. Jde jak o trvalé jevy z doby před technickými a organizačními inovacemi doby průmyslové a před zavedením autorského práva (váha investice do tiskařského podnikání, rodinné strategie a endogamie tiskařů, spory mezi nediferenciovanými jednotlivými branžemi, převaha drobných neoriginálních tisků se slabým ziskem ale masově tištěných, patisky), tak adaptace profese ke společenským a politickým

proměnám (organizace knihkupectví, adaptace správním reformám, rozšíření nových produktů jako sériových publikací, knih k zábavnému čtení, protestantských knih, atd.).

Provoz pražského nakladatelství a tiskárny Františka Šimáčka (1834-1885)

PhDr. Pavel Muchka | Národní muzeum, Praha

Nakladatel F. Šimáček patřil mezi významné české nakladatele 19. století, kteří se cílevědomě zapojili do zápasu o národní identitu. Jako redaktor periodik, v nichž kladl důraz na nutný hospodářský rozmach českého národa, zažil policejní a soudní perzekuci. Od zřízení moderní tiskárny v Praze si sliboval dobré ekonomické zázemí k uskutečňování národního programu. Ve svém nakladatelském podnikání kladl důraz i na kvalitní grafickou a knižní úpravu s cílem dostat českou knihu do vyšších společenských vrstev. Šimáčkovým závodem prošla řada později významných osobností, které ovlivnily tvář české knižní kultury. Cílem referátu bude představit provoz nakladatelství a tiskárny Františka Šimáčka v kontextu české národní emancipace druhé poloviny 19. století.

České evangelické tisky toleranční doby (1781-1861)

Prof. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, Ph.D. | Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha

Vydání tolerančního patentu legalizovalo v Čechách a na Moravě evangelíky luterského a reformovaného vyznání, jejich náboženský život přitom vyžadoval „tiskovou podporu“ v podobě konfesně odpovídající a státem schválené náboženské literatury. Začala vznikat poměrně hojná produkce evangelických knih, původních i překladových, jež se dostávaly do konkurence se starší literaturou předbělohorského nebo zahraničního původu. A rovněž do vzájemné konkurence, protože přinejmenším v určitých obdobích docházelo k tiskovým polemikám mezi představiteli obou evangelických vyznání, případně i proti římským katolíkům. V příspěvku bude sledována veškerá v Čechách a na Moravě česky tištěná evangelická literatura tzv. toleranční doby, tedy období neplnoprávného postavení a řady omezení věřících obou protestantských konfesí, a to z hlediska typologického (žánrového, obsahového), autorského a vydavatelského vývoje; v pramenně dostupné míře bude zhodnocen i čtenářský/uživatelský dosah této literární produkce. Budou rovněž provedeny exkursy k německojazyčné protestantské literatuře, jíž bylo poskrovnu, a do pozdějšího časového období, které bylo naopak publikačně natolik bohaté, že by je nešlo v rámci příspěvku pojednat.

Knihy v měšťanských domácnostech na moravskoslezském pomezí na počátku 19. století

Mgr. Lenka Nováková, Ph.D. | Muzeum Těšínska, Český Těšín; Filozofická fakulta, Ostravská univerzita

Vztah ke knihám a obecně ke vzdělání obyvatel v poddanských lokalitách městského typu na moravskoslezském pomezí lze demonstrovat na příkladu Místku ležícího na hukvaldském panství. Řemeslnicko-zemědělský charakter městečka společně s jeho polohou na obchodní cestě v blízkosti moravsko-slezských respektive uherských hranic se podílel na formování

společenského prostředí. Cenný pramen při poznávání měšťanských domácností představují pozůstalostní spisy, jejichž součástí byly mnohdy i inventáře majetku. Lze z nich vyčíst nejenom, zda a v jakém počtu měšťané knihy vlastnili, ale v některých případech rovněž o jaké typy knih se jednalo. Bezpochyby zajímavé jsou mimo jiné také informace o majitelích knih, o jejich profesi a majetkových poměrech. Ačkoliv osobní pohnutky a postoje místeckých měšťanů ke knihám nám zůstávají zpravidla utajeny, přesto lze alespoň z části poodkrýt dílčí část z každodennosti města a jeho obyvatel.

Novinová a časopisecká produkce knihkupce a nakladatele Eduarda Hölzela

Mgr. Lubomír Novotný | Vědecká knihovna, Olomouc

V letošním roce si připomínáme 200 let od narození olomouckého nakladatele a knihkupce Eduarda Hölzela (1817 – 1885). Tento schopný, aktivní a činorodý podnikatel otevřel již v roce 1844 v Olomouci na Horním náměstí svůj obchod s knihami, uměním a hudebninami. Během několika let si díky své pílí, inteligenci a obratné obchodní strategii vybudoval kvalitní nakladatelskou firmu s pobočkami po celé severní Moravě.

Jednou ze součástí Hölzelova podnikatelského profilu bylo i vydávání periodik. Jednalo se o oblast, která patřila často k podnikům výrazně prodělečným a zároveň nebezpečným, jelikož byla úzce provázána s citlivou politickou a společenskou situací v monarchii druhé poloviny devatenáctého století. Noviny sice nikdy nesehrávaly v edičním firemním plánu ústřední roli, nicméně dějiny Olomouce a koneckonců i Moravy by bez nich nebyly úplné. Příspěvek se bude věnovat profilu novin a časopisů, jež v Olomouci od roku 1848 do roku 1901 vydával Hölzelův nakladatelský dům.

"Tvorba rukopisů za honorář nemůže být považována za dostatečný způsob k uživení rodiny". Václav Rodomil Kramerius ve střetech s regulací knižního trhu

Mgr. Petr Piša | Ústav pro českou literaturu, AV ČR, Praha

„Nouze nutila jej k většímu namáhání, avšak udušovala v něm poslední jiskry, které ještě po otci měl, i krácel časem tak nazpět, že by v jeho pozdější práci zvláště nikdo ani nevěřil, že takovou češtinou a takovým slohem psátí mohl syn slavného někdy Václava Matěje Krameriusa,“ hodnotil literární počínání Václava Rodomila Krameria (1792–1861) anonymní nekrolog otištěný v časopise Lumír. I později si historiografie neodpouštěla srovnávání „velkého“ Matěje Václava Krameria s „nehodným“, „neúspěšným“, „ubohým“ synem, který v otcově dědictví nedokázal dlouhodobě pokračovat. Teprve zásluhou Lenky Kusákové a Jaroslavy Janáčkové je od 80. let 20. století V. R. Kramerius znovuobjevován jako plodný autor knížek lidového čtení. Příspěvek bude vycházet ze studia dosud neznámých materiálů z pražských a vídeňských archivů, které se vztahují k nakladatelským a obchodním snahám V. R. Krameria. Bude si klást otázku, do jaké míry jsou neúspěchy jednotlivých Krameriových aktivit zapříčiněny širšími problémy, mezi něž patří regulace knihkupeckého a knihtiskařského povolání, omezení vůči zakládání nových periodik a striktní cenzurní dohled nad komerčně úspěšnou literaturou pro nenáročné čtenáře.

"Tištěná média" a 19. století*Mgr. Martin Sekera, Ph.D. | Knihovna Národního muzea, Praha*

Po vymezení předmětu pozornosti – tj. co jsou tištěná média 19. století a jaký je jejich vztah k pojmu „knižní kultura“ – budou v první části příspěvku načrtnuty druhy a typy přístupů k tištěným médiím podle jednotlivých vědních oborů a jejich specializací, v míře nezbytně nutné budou připomenuty časové souvislosti ve vývoji některých oborů. V druhé části budou vysloveny poznámky k tomu, jak se rozvoj tištěných médií projevil v modernizačních společenských procesech. Jmenovitě půjde o sociální integraci a diferenciaci, organizaci a dezorganizaci, informovanost a dezinformovanost, orientaci a dezorientaci lidí. A bude-li čas, zazní otázka, jejíž položení a formulace budou i vysvětleny: Jaký smysl má jindřichohradecká konference o knižní kultuře?

Kovové vazby 19. století*Mgr. BcA. Radomír Slovík - Mgr. Hana Slovík-Vávrová | Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Litomyšl*

Příspěvek prezentuje výsledky badatelské činnosti Hany Slovík-Vávrové týkající se mapování dochovaných celokovových mosazných vazeb ve sbírkách institucí České republiky. Celkem zachytila 145 těchto výjimečných vazeb v rozmezí období konce 18. století až 20. let 20. století. Podchyceny jsou knihy z 18 sbírkotvorných organizací. Celokovovým vazbám nebyla dosud věnována dostatečná pozornost, ačkoliv se jedná o velice zajímavou kapitolu z dějin knižní vazby a knižní kultury. Výsledkem této práce je detailní popsání a podrobná dokumentace všech vybadaných celokovových vazeb. Přínosnou částí je katalog vazeb a ornamentů použitých při výzdobě celokovových vazeb.

Typografie Landfrasovy tiskárny*Prof. Jan Solpera, akad. mal. | Praha*

Příspěvek je zaměřen na typografická písma používaná v průběhu celého 19. století v jindřichohradecké tiskárně Landfras. Produkce této tiskárny je přitažlivá hlavně svou průměrností, a to v tom nejlepší slova smyslu. Velmi dobře reflektovala proměnu tiskařské řemeslnické dílny v průmyslový podnik. Protože tehdejší společnost byla dvojjazyčná, měla tato tiskárna písma lomená i antikvová. Pozornost je zaměřena na písma používaná pro sazbu dlouhých textů, ale i akcidenčních tisků a plakátů. V historii vývoje tiskového písma je 19. století jedním z nejzajímavějších období. Na jeho začátku byla dokončena proměna dynamické renesanční antikvy v racionální klasicistní antikvu. V dalších letech typografické písmo nesloužilo už jen vzdělanosti, ale pořád víc k prosazování iluzí a polopравd, tedy reklamě. Zhruba od poloviny století nastalo v typografii období historismu, prvního velkého návratu k formám minulosti, a došlo přímo k erupci všemožných zdobných tvarů písmen a ornamentů. Na konci 19. století pak vznikl nový umělecký styl, secese. Skončila jedna a začínala další epocha v dějinách této tiskárny. O typografii 19. století se dá říci, že je tak ohavná, až je krásná. Totéž platí o písmech té doby. Zájem o tato silně emotivní písma znovu ožil zejména v 60. letech 20. století, kdy podmínil vznik řady zajímavých realizací.

Významné českobudějovické tiskárny 19. a počátku 20. století

Mgr. Helena Stejskalová | Jihočeské muzeum, České Budějovice

Dějiny českobudějovických tiskáren jsou dosud méně známy, i když jsou nedílnou a významnou součástí kulturní historie města a regionu. Prvenství v tisku v Českých Budějovicích je dosud přisuzováno Janu Petrovi Kynclovi, který v Českých Budějovicích působil jako tiskař v letech 1728-1733 a tiskem vydal uvítací řeč purkmistra při příjezdu do města. Johann Josef Diesbach získal v roce 1788 povolení k zřízení tiskárny, kterou v roce 1792 převzal Johann Franz Zdarssa. Byla to právě Zdarssova tiskárna, která měla široké portfolio výrobků a jejím největším zákazníkem byla českobudějovická biskupská konzistoř. Za připomenutí rovněž stojí pozdější a dosud známější tiskárna Karla Fialy, dobově známého a oblíbeného typografa, který po vyučení sazečem písma v tiskárně Jana Příbyla (1856-1913), začal pracovat v tiskárně svého otce.

Propagace poutních míst kramářskou písní na Moravě v 1. polovině 19. století

Mgr. Monika Szturcová, Mgr. Jakub Ivánek, Ph.D. | Ostravská univerzita, Ostrava

Příspěvek představí výzkum poutních písní na Moravě probíhající v současné době pod vedením prof. Malury na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Přinese dosud zjištěné poznatky o tom, jak byla na Moravě zejména prostřednictvím kramářské písně propagována různá poutní místa, ať už na území Moravy a rakouského Slezska, nebo též v sousedních zemích, neboť poutníci s oblibou putovali také do vzdálenějších míst za hranicemi (Mariaszell, Čenstochová, Šaštín, Římov, Svatá Hora ad.) a vydavatelé tisknoucí pro Moravu tento zájem respektovali. První polovina 19. století je navíc zajímavá i tím, že představuje období obnovování poutní tradice po přerušení v době josefínských restrikcí. To směřovalo jednak k navázání na oblíbenost starších, zejména barokních poutních míst, ale též ke snaze o konstituci nových poutních míst a jejich širší propagaci. Ta se obvykle odkazovala na starší historii, jež je však ve většině případů těžko doložitelná.

Mimopražské tisky ilustrované rodinami Balzerů a Rybičků

Ing. Jan Štefan, CSc. | Ostrava

Jan Jiří Balzer a jeho bratři a synové ilustrovali na 200 knih vycházejících v poslední třetině 18. století nejen v místě hlavního sídla - v Praze, v jiných městech rakouské monarchie, ale i na území dnešního Německa. Balzerův zeť Karel Rybička a jeho syn, tedy Balzerův vnuk, ilustrovali na počátku 19. století přes 60 knih, především ocelorytinou. Některé byly vydány na území dnešního Polska. Příspěvek se tak zaměří na rozsah činnosti významné rytecké a vydavatelské rodiny a jejich následovníků

Pražská měšťanská knihovna 19. století v dobovém kulturním a společenském kontextu

Mgr. Monika Vlasáková | Husitské muzeum v Táboře

Knihovna zachovaná ve sbírkách Husitského muzea v Táboře slouží jako obraz života pražského měšťana a lékárníka Jana Dobromila Arbeitera (1794-1870). V kontextu tří čtvrtin 19. století přináší svědectví o vzepjetí národního obrození, znovuzrození zájmu o český jazyk a s tím souvisejícím rozvoji, především ochotnických, divadel. J. D. Arbeiter byl ve své době

významný pražský měšťan a vlastenec, který se aktivně zapojoval do společenského i politického dění. Jeho všestranné zájmy a podpora vlastenectví ho vedly k založení a rozšiřování osobní knihovny. Byl členem mnoha spolků, včetně Amerlingem založených Stálců, jehož členové odebírali české knihy a podporovali tak rozvoj české, především odborné, literatury. Arbeiter byl i štědrým mecenášem a kromě jiného podporoval vzdělávání chudých studentů. Zasadil se o zřízení reálného gymnázia v Táboře, kterému věnoval svou knihovnu, čítající tehdy úctyhodných 3000 svazků. Knihovna J. D. Arbeitera je nejen dokladem jedné z nemnoha dochovaných měšťanských knihoven 19. století, ale díky šíři Arbeiterova zájmu i výběrovým přehledem tehdejší české knižní produkce.

Litografie v naučné literatuře 19. století

Ing. Jana Vránková | Praha

Vynález litografie znamenal velký krok v reprodukci obrazu. Bylo možné jí reprodukovat barevné plošky a polotóny. Litografie se začala záhy využívat v řadě tiskařských oborů. Ne dost oceněný význam má jako ilustrační technika odborné literatury. Přírodopisné, lékařské knihy, mapové atlasy jejím využitím získaly ve druhé polovině 19. století mnohem větší názornost a edukační hodnota tím násobně vzrostla. Některé kvality tohoto zobrazení v současnosti dosahujeme jen obtížně.

Kalendáře jako ekonomická páteř venkovských knihtiskáren?

Mag. Dr. Michael Wögerbauer | Ústav pro českou literaturu, AV ČR, Praha

V archivních dokumentech k dějinám tisku a knih v 2. polovině 18. století narážíme neustále na spory nakladatelů a tiskařů o vydávání kalendářů různého typu a v různých jazycích, a to přinejmenším v češtině, němčině a v latině. Po krátkém přehledu o vývoji kalendářní produkce v Čechách kolem r. 1800 bych chtěl na základě archivního materiálů ukázat, že tiskovina kalendář tvořila tehdy jednu z ekonomických páteří knihtiskáren. Příspěvek se přitom soustředí zejména na mimopražské tiskaře, jejich spory o privilegia a práva vydávat kalendáře a jejich argumenty, proč je pro ně vydávání kalendářů zcela zásadní.